

literatūra publicistika vēsture 2021. 6

domuzīme

**Zaļā meža
pieturas**
noslēpumainais
vagoniņš

Česlavs Miloša,
Svena Birkerta
un Ļubko Dereša
patiesības mirklī

Tulkotāja
Ingūna Beļere:
«grāmatas lasa
neliela daļa»

Latviešu Avīžu
ceturtais
redaktors
Rūdolfs Šulcs

Dusmīgai
reakcijai —
pieci
punkti

MUTE VAĻĀ
kā apgāzta bļoda

ISSN 2256-2428

9 772256 010300
Cena 3,95 €

Saturš

Proza

Intervija

Vēsture

Ievads

Sveicam ar Domuzīmes 30. numuru!2

Proza

Aivars Tabūns. *Zaļā meža pietura*3

Mārtiņš Pommers. *Akmeņi*8

Džumpa Lāhiri. *Īsts šveicars*12

Baņuta Rubess. *Kod mēlē*16

Antans Šķēma. *Viņpus Nemunas*20

Svens Birkerts. *Rokas*23

Ļubko Derešs. *Patiesības mirklis*26

Dzeja

Elina Lice. *rētas ir Raksti*31

Dainis Deigelis. *Ego*32

Elina Vendija Ribena. *zvērests, kuru kauns lauza*34

Rafaels Martins Kalvo. *Tikai slieka ir nevainojama*36

Česlavs Milošs. *Teikumi*38

Intervija

Kultūru saskarsmes fascinēta. Ar tulkotāju Ingūnu Beķeri sarunājas Ilze Apine42

Recenzijas

Sintija Kampāne. *Loģisks turpinājums*47

Jānis Vādonts. *Reveranss Porukam un valodai*48

Liene Rokpelne. *Hanzas tiklojums*50

Aija Čālite. *Straumes nesējs*51

Agita Misāne. *Jaunā kultūras vēsture*52

Kārlis Vērdiņš. *Mūsu radnieks Vilks*53

Līvija Baumanē-Andrejevska. *piemineklis paradīzes atlūzai*54

Eseja

Vita Zelče. *Lielā divdabja spožā puse*55

Saruna

Ceļā uz izcilību58

Raksts

Astra Skrābāne. *Atjaunināts skats*64

Apcere

Zanda Gūtmane. *No aizlaikiem iznirīs*66

Vēsture

Andrejs Gusačenko. *Vēstures virpuli*71

Aigars Lielbārdis. *Buramvārdu kultūrvēsturiskais aspekts*76

Pārdomas

Ieva Treija. *Bezabildīgs sajukums*80

Žurnāls *Domuzīme*.
Iznāk kopš 2015. gada.

Galvenā redaktore: Rudīte Kalpiņa
Literatūras nodaļas redaktori: Jānis Vādonts, Aksels Hiršs
Vēstures nodaļas redaktori: Mārtiņš Mintauris, Liene Rokpelne
Literārais redaktors un korektors: Jānis Kulmanis
Māksliniece: Sarmīte Māliņa
Izdevējs: a/s *Cits medijs*. Reģ. nr. 40103271624
Adrese: Bruņinieku iela 16, K-2, Rīga, LV-1001
www.facebook.com/domuzime.ir
Twitter: @Domuzime
E-pasts: redakcija.domuzime@gmail.com
Abonēšana: tālr. 27734907, e-pasts abonesana@ir.lv

Žurnāls izdots ar Valsts kultūrkapitāla fonda finansējumu
Iespiests tipogrāfijā *Adverts*
Citējot atsauce uz *Domuzīmi* obligāta. Pārpublicēšanas
gadījumā nepieciešams saskaņojums ar žurnāla redakciju
Žurnālā publicētie materiāli ne vienmēr atspoguļo redakcijas
viedokli
Vāka ilustrācija — Krišs Salmanis

Žurnāls elektroniski: ir.lv/abonesana/ir-domuzime/

Andrejs Gusačenko

Vēstures virpulī

1917. gada februāra revolūcija Latvijas krievus pārsteidza nesagatavotus

Andrejs Gusačenko ir vēstures doktora grāda pretendents, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta zinātniskais asistents. Vairāku publikāciju autors. Raksta disertāciju par tēmu *Krievu pretboļševistiskā kustība Latvijā 1920.—1940. g.* Zinātniskās intereses: Krievu sabiedrība starpkaru Latvijā, krievu «baltā» emigrācija, Latvijas Neatkarības karš, Krievijas Pilsoņu karš.

Saimnieciski, politiski un kultūras kontakti starp Baltiju un Krievzemi pastāvēja jau kopš viduslaikiem, bet līdz pat 19. gadsimta vidum ievērojama krievu faktora ietekme mūsdienu Latvijas teritorijā nebija jūtama. Arī pēc Polijas valsts trešās sadalīšanas 1795. gadā, ar ko noslēdza Baltijas provinču iekļaušanu Krievijas impērijā, tās ietekme lielākoties izpaudās ar militārā kontingenta klātbūtni. Ar laiku to papildināja no impērijas galvaspilsētas atsūtītie krievu ierēdņi un neliels skaits pareizticīgo garīdznieku.

Izmaiņu sākums

Nemot vērā plašo Baltijas guberņu autonomiju, impērijas ietekme Latvijas teritorijā līdz pat 19. gadsimta otrajai pusei palika gluži nomināla, un arī paši Krievijas militārās un civilās administrācijas pārstāvji netiecās kļūt par daļu no vietējās sabiedrības. Gadsimta pirmajā pusē pilsētas krievi lielākoties bija no amatnieku un tirgotāju aprindām, turklāt pilsētnieku vidū bija vērojama tieksme pārvācoties. Lielāko, taču formāli ārpus likuma esošo grupu veidoja vecticībnieki, kas nokļuva Latvijas teritorijā 17. gadsimta nogalē, bēgot no reliģiskās vajāšanas dzimtenē. Taču Krievijas ierēdņi samērā ilgi neinteresējās par vecticībniekiem Baltijā. To lielā mērā nodrošināja stabilie kontakti starp vācbaltiešiem un vecticībniekiem, sava nozīme bija arī korupcijai, kas pasargāja kopienu no centrālās varas uzmanības.

19. gadsimta otrajā pusē Krievijas impērijā tika

īstenotas būtiskas reformas ekonomikā, tieslietās, arī sociālajā un militārajā jomā. Intensīvā rūpniecības un transporta attīstība Baltijas guberņās kopā ar dzimtbūšanas atcelšanu izraisīja plašu darbaspēka imigrācijas plūsmu, kurā palielinājās arī krievu inteliģences īpatsvars. Šie procesi un slavofilu ideju popularitāte kļuva par virzītājspēkiem Baltijas guberņu krievu kultūras un sabiedriskās dzīves attīstībai, ko daļēji vēl stimulēja rusifikācijas politika 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā. Bieži vien krievu sabiedriskās un kultūras dzīves veidotāji par piemēru ņēma vācbaltiešu organizāciju praksi. Ap gadsimtu miju Baltijas krievu sabiedrībā sāka veidoties liberāli noskaņota inteliģence, kas dažkārt pat kritizēja uzspiesto rusifikācijas politiku, tomēr atbalstot slavofilu idejas. Tas atspoguļojās kņaza Serafima Mansireva un viņa kolēģa Leonīda Vitvicka sabiedriskajā darbībā un it īpaši liberālo avīžu *Рижская Мысль* un *Рижские Ведомости* polemikā ar konservatīvo laikrakstu *Рижский Вестник*.

1905. gada nemieru iespaidā krievu sabiedrībā nostiprinājās arī konservatīvais spārns. Abu virzienu pretrunas izpaudās kādā patvaldības atbalstam organizētā demonstrācijā Rīgā 1905. gada rudenī, kad sākās sadursmes starp labēji orientētiem krieviem un latviešu un ebreju kreisajiem. Šajā demonstrācijā, nesot imperatora portretus un dziedot himnu *Dievs, sargi caru!*, piedalījās arī ievērojams skaits vecticībnieku. Lai gan nemieru dalībnieku atmiņās un tā laika presē ir pieminēta «melnā sotņa», Latvijā plašā apjomā neizveidojās Krievijā pastāvošā melnsimtnieku (monarhistisku krievu nacionālistu) kustība, tika dibinātas tikai tās filiāles. Par melno sotņu dēvēja 1905. gada decembrī uz Baltiju nosūtīto soda ekspedīciju — kazaku un dragūnu vienības, kas piedalījās brutālā nemieru apspiešanā.

Pēc 1905. gada 17. oktobra manifesta dibinātajā Krievijas Valsts Domē piedalījās arī Baltijas guberņu krievu deputāti. Viens no ievērojamākajiem bija jau minētais Serafims Mansirevs, Konstitucionālo demokrātu (kadetu) partijas filiāles dibinātājs Rīgā. 1915. gadā Mansirevs aktīvi piedalījās tā sauktajā ģenerāļa Kurlova lietā, mēģinot saukt pie atbildības Baltijas civilās pārvaldes īpašo pilnvaroto ģenerālleitnantu Pāvilu Kurlovu par nevēlami organizēto rūpniecības uzņēmumu evakuāciju no Rīgas un par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu. Šajā lietā Mansirevs sadarbojās ar latviešu deputātiem Jāni Goldmani un Jāni Zāliti. Laikabiedri Mansirevu un viņa līdzgaitniekus raksturoja kā latviešu interešu aizstāvjus, tiesa, ne vienmēr pozitīvā nozīmē.

Pēc Februāra revolūcijas

Februāra revolūcija 1917. gadā un tai sekojošais haotiskais liberāli demokrātiskās Pagaidu valdības laiks patiešām kļuva par izaicinājumu visai bijušās impērijas sabiedrībai, kas ar dalītām jū-

Centrā — Nikolajs Bordonoss. Fotografijas autors nezināms.

Andreja Gusačenko
privātais arhīvs

tām uzņēma impērijas krišanu. Kopumā tomēr dominēja pacilāts noskaņojums, jo Pirmā pasaules kara laikā arvien pieauga valdības diskreditācija, un, izzūdot impērijas varas iestāžu noteiktajiem ierobežojumiem, sākās dažādu sapulču, pilsonisko organizāciju, kareivju un strādnieku komiteju un padomju dibināšanas bums.

Negaidot izrādījās, ka Latvijas krievu inteliģencei pilnīgi trūkst pieredzes sabiedriski politiskās dzīves jautājumos. 1917. gada situāciju trāpīgi raksturo starpkaru Latvijas krievu sabiedriskā darbinieka Nikolaja Bordonosa teiktais: «revolūcija pārsteidza Latvijas krievus pilnīgi nesagatavotus, jo, ja Latvijas krievu sabiedriskā, kultūras un politiski aktīvā kopiena piedzima 19. gadsimta otrajā pusē, tad uz Pirmā pasaules kara sākumu tā līdzinājās bērnam autiņos, kas, impērijas aizbildniecībā pārāk ilgi auklēts, 1917. gadā atstāts viens, tā arī nav nostājies uz savām kājām.»¹

Tomēr 1917. gada 9. aprīlī Rīgā tika nodibināta Rīgas krievu pilsoņu nacionāli demokrātiskā savienība (NDS). Tās dalībnieki veidoja savdabīgu sociālo kaleidoskopu — no kareivja līdz ģenerālim, no strādnieka līdz uzņēmējam, no studenta līdz profesoram — un tādējādi ieguva itin demokrātiskus vaibstus. Lai gan organizācijas etnisko vairākumu veidoja krievi, tajā iestājās arī baltkrievi, ukraiņi, poļi, latvieši un citu tautību pārstāvji. Tā bija viena no pirmajām organizācijām, kas spēja apvienot vecticībniekus un pareizticīgos. Organizācija plānoja nodarboties ar krievu iedzīvotāju tiesību aizsardzību un panākt reģiona pārstāvju ievēlēšanu gaidāmajā Krievijas Satversmes sapulcē.

1917. gada vasarā NDS pārstāvji devās vizītē pie Krievijas Pagaidu valdības vadītāja Aleksandra Kerenska. Delegātu vidū bija arī starpkaru Latvijā plaši pazīstamais krievu politiķis Aleksandrs Bočagovs. Tikšanās galvenās tēmas bija Baltijas krievu sabiedrisko organizāciju delegātu

dalība Satversmes sapulcē un bažas par 12. armijas degradāciju Rīgas frontē. Nikolajs Bordonoss par šo tikšanos atzīmēja: «Kerenskis, kā vienmēr, nomierināja delegātus ar solījumu, kuru tā arī neizpildīja.» Līdzīgās domās par Kerenski un Pagaidu valdību tās pasivitātes dēļ bija arī latviešu politiskie pārstāvji. Latvijas autonomijas jautājumam vietējā krievu prese tolaik nepievērsa īpašu uzmanību.

Bažām par stāvokli frontē pievienojās arī nacionālās domstarpības. Augusta vidū Aleksandrs Bočagovs Petrogradā tikās ar kadetu partijas līderiem Pāvilu Miļukovu un Andreju Šingarjovu un līdzās citiem jautājumiem apsprieda «nenormālo situāciju», kādā pēc Februāra revolūcijas ir nonākušas nacionālās minoritātes Latvijā. Partijas līderi apsolicēja izskatīt šo jautājumu vienā no Pagaidu valdības sēdēm. Ticams, ka krievu inteliģences satraukumu Rīgā radīja Latvijas autonomijas jautājums un latviešu nacionālo politisko organizāciju aktivitātes. Jau 1917. gada jūlijā Pagaidu valdība piedzīvoja krīzi, kad vairāki kadetu partijas locekļi pameta valdību Ukrainas autonomijas jautājuma dēļ, un var uzskatīt, ka tās biedri izturējās rezervēti vai negatīvi pret nacionālās pašnoteikšanās ideju arī Latvijā.

1922. gadā izdotajā pārskatā par NDS darbības pirmo piecgadi *Русская общественность в Латвии* Nikolajs Bordonoss uzsvēris, ka savienība «cinījās pret krievu tautības tiesību ierobežošanu», ko piekopusi latviešu vadītā Sabiedrisko organizāciju padome. Autors atzīmēja arī «vietējo šovinistu pieaugošo darbību, kas, apvienojoties profesionālajās un politiskajās grupās, sliecās uz krievu iedzīvotāju diskrimināciju». Tajā pašā laikā viņš atzinis, ka šo grupu darbība neatspoguļo visu Latvijas pamatiedzīvotāju nostāju. Iespējams, te ir runa par 1917. gada 30. jūlija (pēc vecā kalendārā stila) Rīgā notikušo Sabiedrisko organizāciju konferenci, kurā tika definētas Latvijas autonomijas pamatnostādnes.

Sniedzot ieskatu laikmeta notikumu kontekstā, objektivitātes labad jāņem vērā Latvijas valstsvalsts uzskati par Nikolaju Bordonosu, kas atrodami Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālos. Ārlietu ministrs Alberts Kviesis viņu raksturojis šādi: «Pazīstu Bordonosa kungu no agrākiem laikiem ļoti labi un varu apliecināt, ka viņš bija viens no tiem krievu augstākiem ierēdņiem, kurš vissimpātiskāki izturējās pret toreizējiem latvju tautas centieniem un katrā laikā centās izlietot savu iespaidu šinī virzienā augstākās krievu valdības sfērās.» Savukārt Jānis Čakste atzīmēja: «Pazīstu [viņu] tāpat ļoti labi kā krievu darbinieku un mums noderīgu.»

Politiskā situācija 1917. gadā mainījās tik strauji, ka nereti izraisīja nesaprašanos starp dažādām tautībām. No vienas puses, noteikta krievu sabiedrības daļa joprojām jutās piederīga Krievijas valdošajai nācijai un, lai gan pauda liberālus uzskatus, nespēja pieņemt tautu pašnoteikšanos,

Par Latvijas Republikas dibināšanu 18. novembrī uzzināja neliela izglītotās krievu sabiedrības daļa, kas vispārējā nestabilitātē šo ziņu uzņēma vēsi un ar bažām

kuras nozīme pieauga ģeometriskā progresijā. No otras puses, latviešu intelligences pieaugošais nacionālisms 1917. gada vasarā jau tiecās suverenitātes prasību virzienā.

Atšķirības Latgalē

Atšķirīgi procesi šajā laikā norisinājās krievu sabiedrībā Latgalē. Tur pārsvarā dzīvoja zemnieki vecticībnieki, kuru skaitu 19. gadsimta otrajā pusē papildināja imigranti no Krievijas. Neraugoties uz vecticībniekiem piemītošo konservatīvismu un noslēgtību, 19. un 20. gadsimta mijā aptuveni 50% no visām Latgalē dzīvojošajām vecticībnieku ģimenēm devās peļņā uz pilsētām un pamazām integrējās kopējā krievu sabiedrībā līdzās pareizticīgajiem, kas, saprotams, raisīja bažas vecticībnieku garīdzniekos. Jāteic, ka vecticībnieki bija mobilāki par Latgalē dzīvojošajiem latviešu zemniekiem. Pirmā pasaules kara sākumā, kad arī no Latgales projām devās galvenokārt rūpnīcu strādnieki, vairums zemnieku palika uz vietas. Tomēr, ņemot vērā reģiona ilgo piederību Vitebskas guberņai un ievērojami mazāku latviešu īpatsvaru tā iedzīvotāju vidū, Latgales krievu attieksme pret 1917. gada notikumiem atšķīrās no iedzīvotāju nostājas pārējā Latvijā.

Savu nākotni lielākā Latgales vecticībnieku un pareizticīgo krievu daļa redzēja demokrātiskās Krievijas pilsoņu statusā, teritoriāli paliekot Krievijas sastāvā. Turklāt lielākajās pilsētās – Rēzeknē un Daugavpilī – latvieši bija mazākumā, līdz ar to Latgales kongresa 1917. gada 10. maijā pieņemtais lēmums par Latgales pievienošanu Vidzemei un Kurzemei neguva krievu iedzīvotāju atbalstu. Daļa vecticībnieku un pareizticīgo draudžu pārstāvju piedalījās opozicionārajā Latgales krievu kongresā, kas norisinājās 1917. gada 15. jūlijā un uztājās pret Latgales kongresa lēmumiem. Latgales krievu kongresa norise gan neguva plašu atspoguļojumu presē, kas turklāt to parādīja visai tendenciozā nokrāsā. Avīze *Jaunā Druva* uzsvēra, ka 10. maijā pieņemtais lēmums pret kongresu «sapulcinājis Latgales iedzīvotāju tumšo masu», ko sakūdījuši krievu ierēdņi, garīdznieki, ebreju tirgotāji un vecticībnieki, ar piebildi, ka «šie kungi ir no tās pašas sugas, kas 1905. gadā organizēja melnsimtnieku tējnicas un družinas». Tas neatbilda īstenībai, jo kongresa rīkotāju rindās bija gan kreiso strāvojumu pārstāvji, gan bezpartejiskie dalībnieki no vietējās intelligences un citām aprindām.

Krievu kongresa noslēgumā tika pieņemts lēmums neapvienoties ar pārējo Latviju, un tas bija saskaņā ar tā laika aktīvās krievu iedzīvotāju daļas noskaņojumu. Tomēr visu krievu iedzīvotāju nostāja jautājumā par Latgales apvienošanos ar pārējo Latviju nebija pilnībā noliedzoša. Baltkrievijas arhīvu dokumenti liecina, ka bijusi arī vecticībnieku grupa, kas rakstiski atbalstījusi lēmumu par Latgales apvienošanu ar pārējo Latviju.

Pēc 1917. gada Oktobra apvērsuma Rēzeknē

14. decembrī norisinājās vēl viens kongress, kas notika jau bolševiku kontrolē un pēc Maskavas direktīvām, taču tam bija formāla nozīme, jo padomes tobrīd kontrolēja mazāko Latvijas teritorijas daļu.

Attieksme un skatījums

Sabrūkot Krievijas armijas pretestībai Austrumu frontē, vācu karaspēks 1917. gada septembrī ieņēma Rīgu un daļu Vidzemes, bet 1918. gada sākumā okupēja visu Latvijas teritoriju. Rīgā un citās pilsētās, kas līdz 1919. gada sākumam nebija piedzīvojušas bolševiku īstenoto šķiru cīņas politiku, attieksme pret vācu karaspēku bija negatīva (īpaši pēc pareizticīgo katedrāles un citu dievnamu izpostīšanas). Savukārt Latgalē un Vidzemē pēc 1917. gada rudenī pārdzīvotā padomju varas terora vācu okupācija krievu iedzīvotāju uztverē atšķīrībā no latviešiem netika uztverta īpaši negatīvi. Piemēram, Limbažu pareizticīgās baznīcas hronikā atzīmēta vāciešu pozitīvā attieksme pret pareizticīgajiem, garīdzniecību un dievnamu, ko nekādi nevarēja teikt par iepriekš sastaptajiem padomju varas pārstāvjiem. Kopumā vācu okupācija gan netika uztverta ar sajūsmu.

Latvijas krievu kopienā nebija nekādas skaidrības par Pilsoņu kara sašēktās Krievijas nākotni, un arī Latvijas nākotne bija pilnīgā miglā tita. Pēc Oktobra apvērsuma, armijas sabrukuma, Satversmes sapulces padzišanas un apkaunojošā Brestļitovskas miera līguma krievu pilsoniskās aprindas padomju varu uztvēra naidīgi. Brestļitovskas miera līguma nosacījumi 1918. gadā ļāva atgriezties Latvijā vietējiem iedzīvotājiem, kas to veiksmīgi izmantoja. Pamazām atgriezās kādreizējie cariskās Krievijas armijas karavīri, kas, lai arī pēc savas pārliecības bija vācu karaspēka ienaidnieki, pēc terora un citām jaunās varas izpausmēm Padomju Krievijā tomēr devās atpakaļ uz mājām. Kā atmiņās 1929. gadā rakstīja kņazs Anatols Līvens, tolaik Latvijas krievu sabiedrībā dominējis uzskats, ka šī teritorija paliks Vācijas impērijas sastāvā. Neliela krievu iedzīvotāju grupa apšaubīja vācu uzvaru, bija pārliecināta, ka Latvijas nākotne vēl nav izlemta un tiks pārskatīta pēc balto uzvaras Krievijas Pilsoņu karā.

1918. gada 11. novembrī tika noslēgts Kompjēnas pamiērs, kam sekoja vācu karaspēka evakuācija no Latvijas teritorijas un lielinieku armijas iebrukums. Par Latvijas Republikas dibināšanu 18. novembrī uzzināja neliela izglītotās krievu sabiedrības daļa, kas vispārējā nestabilitātē šo ziņu uzņēma vēsi un ar bažām, koncentrējot uzmanību uz Krievijas Pilsoņu kara notikumiem. Ievērojamas krievu sabiedrības daļas simpātijas piederēja sociāldemokrātiem un bolševikiem, un vairākās vietās krievu iedzīvotāji arī sajūsmīgi apsveica varas nodošanu bolševiku padomēm. Daugavpilī rikoja mītiņus, kuros tika nolasītas rezolūcijas par atbalstu padomju varai un sveikta Pleskavas padomju divīzija. Sarkanās armijas

Pulkvedis kņazs Anatols Līvens.
Fotogrāfijas autors nezināms. Andreja Gusačenko privātais arhīvs

Rietumu grupējuma ziņojumos, kuros ietverta arī iedzīvotāju noskaņojuma analīze, lasāms, ka decembrī dominē labvēlība pret ienākušo karaspēku un arī aktīva līdzdalība padomju varas organizēšanā Latgalē.² Lielinieku propagandas iespaidoti, bruņoti zemnieki uzbruka krievu pretboļševiku spēkiem, piemēram, pulkveža Mihaila Afanasjeva vienībai, kas no Rēzeknes atkāpās uz Rīgu.

Cīņu virzieni

Tomēr pēc Latvijas Republikas proklamēšanas Rīgas krievu pilsoniskās sabiedrības daļa iesaistījās jaunās valsts veidošanā. 1918. gada 11. decembrī seši NDS delegāti tika ievēlēti Tautas Padomē. 12. decembrī iznāca krievu avīzes *Нашу Дню* pirmais numurs, tā atbalstīja Latvijas valstiskumu un dēvēja sevi par «progresīvu sabiedriski politisku izdevumu». Avīzes redakcija sekoja līdzī notikumiem Krievijā, bet detalizēti atspoguļoja arī vietējos notikumus, apliecinot lojalitāti Latvijas Pagaidu valdībai un atzinīgi vērtējot tās darbu. Redakcijā darbojās vēlāk Latvijā plaši pazīstami krievu žurnālisti Nikolajs Berežanskis un Jakovs Brams, kuri nostājās gan pret monar-

histiem, gan boļševikiem (1919. gadā abi nodibināja vēlāk starptautiski ievērojamo un veiksmīgo laikrakstu *Сегодня*). *Нашу Дню* un nedaudz vēlāk izveidotā avīze *Русское Слово* bija vienīgie pilsoniskie krievu preses izdevumi, kas atbalstīja Latvijas Pagaidu valdību.

Sešus mēnešus ilgajā Pagaidu valdības Liepājas posmā no 1919. gada janvāra līdz jūlijam par galveno pilsonisko krievu laikrakstu kļuva *Либавское Русское Слово*, kas atšķirībā no Rīgas izdevumiem Latvijas nākotni saskatīja federācijā ar Krieviju, tomēr kritizējot pret Pagaidu valdību vērsto 16. aprīļa apvērsuma mēģinājumu, kura rezultātā tika izveidota Andrieva Niedras marionešu valdība. Atsevišķu grupu Neatkarības kara laikā veidoja krievu karavīri, kuri dienēja Liepājas brīvprātīgo strēlnieku vienībā (t. s. Livena vienībā), kas tika izveidota Liepājā un bija operatīvi pakļauta vācbaltiešu zemessardzei jeb landesvēram. Vienību dibināja kā Baltās kustības Krievijas Ziemeļrietumu armijas daļu cīņai pret lieliniekiem. Neatkarības karā dažādiem pretboļševiku spēkiem Latvijas teritorijā bija kopīgs cīņas virziens, kas tomēr nebija identisks Baltās kustības ideoloģijai un mērķiem. Tāpēc krievu karavīru attieksme pret šīs cīņas apstākļiem un norisēm bija atšķirīga no latviešu, vācbaltiešu, vācu, igauņu u. c. spēku nostājas.

Livena vienības poručiks Artūrs Silgailis pēc Otrā pasaules kara trimdā atmiņās rakstīja, ka kņazs Anatols Līvens atbalstījis Latvijas valstiskumu un uzturējis draudzīgas attiecības ar latviešiem. To, protams, var apšaubīt, bet diez vai Silgailis ko tādu vienkārši izdomātu. Ir zināms, ka Līvens atteicās iesaistīties marionešu valdībā pēc 16. aprīļa apvērsuma un vēlāk, pārkāpjot militāro subordināciju landesvērā, aizliedza savai vienībai piedalīties Cēsu kaujās pret Igaunijas armiju. Aristokrāta Livena komandētajā vienībā netika paustas krievu monarhijas restaurācijas idejas vai lietota tās simbolika, jo Līvens uzskatījis, ka Krievijas nākotne jāizlemj tautas vēlētajai Satversmes sapulcei. Vienaļikus kņazs atzinis, ka Krievijas impērijas virsniekam, kurš ilgus gadus dienestā atradies spēcīgas monarhisma propagandas ietekmē un vāji orientējas politikā, ļoti sarežģīti bijis izprast notiekošo, tajā skaitā pieņemt jauno valstu suverenitātes centienus.

Problēmas sākās 1919. gada vasarā. Maija vidū Latvijā ieradās un Livena vienībā tika iekļauti karagūstekņu nometnēs savervētie krievu karavīri nosūtīšanai uz balto Ziemeļrietumu armiju cīņai ar lieliniekiem. Šie karavīri atšķirībā no Livena komandētās vienības, kas kopā ar latviešiem piedalījās Kurzemes atbrīvošanas operācijā, bija mobilizēti Ukrainā un Krievijā, pret latviešiem un Latvijas valstiskumu izturējās labākajā gadījumā ar neizpratni, nereti arī naidīgi. To vidū bija arī pulkveža Pāvela Bermonta-Avalova daļas, kas formāli bija pakļautas Anatolam Līvenam. Livena vienība devās uz Narvas fronti, taču aptuveni

Klausīdamies granātu gaudojienos un ložmetēju troksnī, kas atnāk no Daugavas, krievi met krustus

4000 vīru palika Latvijā un vēlāk iesaistījās bermontiādē. Par to rakstīja latviešu prese, tiši vai netiši sasaistot šīs vienības ar Līvena vārdu brīdī, kad viņa kareivji jau mēnesi cinījās pie Narvas.

Zem demokrātiskā principa

Latvijas sabiedrība piedzīvoja notikumus, kas izmainīja Neatkarības kara gaitu 1919. gada vasarā un būtiski ietekmēja visu šeit dzīvojošo tautu likteņus. Pēc Kārļa Ulmaņa valdības atgriešanās Rīgā 1919. gada jūlijā atjaunojās politiskā dzīve un arī NDS darbība Tautas Padomē, kur šī organizācija pārstāvēja pilsonisko krievu sabiedrību. Tās nostāju izteica Aleksandra Bočagova 1919. gada 13. jūlija sēdē nolasītā deklarācija: «Instinktīvi tautas meklē savu glābiņu valsts demokrātiskā iekārtā, kura, būdama taisnīga, nolīdzina ļaužu nacionālās un šķiru pretestības, un nepieļauj patvarības pret cilvēku. Ar sevišķu prieku mēs, Latvijas nacionālā mazākuma priekšstāvji, atzīmējam, ka jaunā Latvijas Tautas Padome jau savā dzimšanas dienā nāca klajā ar demokrātisku principu karogu.»

Lai gan NDS deputāti atbalstīja valdību, 1919. gada septembrī tie asi kritizēja sociāldemokrātu partijas nostāju jautājumā par pamiera sarunu sākšanu ar Padomju Krieviju. Pret to nostājās visa sabiedriski aktīvā krievu kopiena, izņemot kreisos spēkus. Krievijas Pilsoņu karā svaru kausi tobrīd svērās par labu Baltajai kustībai, tās armijas sekmīgi uzbruka Maskavai un Petrogradai. Latvijas krievu sabiedrības uztverē diplomātisko attiecību veidošana ar boļševikiem bija neprāts un nodevība. Šeit sakrita gan krievu, gan vācbaltiešu un daļēji arī latviešu sabiedrības uzskati.

Pret Bermonta karaspēka uzbrukumu Rīgai krievu prese un sabiedrības vairākums izturējās negatīvi lielākoties tāpēc, ka tādējādi tika aizkavēts Balto kustības uzbrukums Petrogradai, kam varēja būt izšķiroša nozīme. Šovīnistiski un konservatīvi noskaņotā krievu daļa nostājās Bermonta pusē, atbalstot uzbrukumu Rīgai kā nepatīkamam, bet nepieciešamam ceļā uz Pilsoņu kara fronti Krievijā, vienlaikus «parādot latviešiem viņu īsto vietu». Informācija par sabiedrības noskaņojumu dokumentēta Ziemeļrietumu armijas sakaru virsnieka Nikolaja Baklanova ziņojumos³, kuros lasāms, ka visi iedzīvotāji alkst pēc kārtības neatkarīgi no varas, kas to īsteno; pēc inerces esot sliecība par labu krievu varai, bet ievērojama Rīgas proletariāta daļa simpatizējot boļševikiem.

Tomēr krievu un daļēji ebreju sabiedrības attieksme pret Bermontu nebija viendabīga, par ko liecina ievērojams krievu un ebreju pieplūdums Latvijas armijā, krievu un ebreju inteliģences organizēta ziedojumu vākšana Latvijas Sarkanajam Krustam un citas izpausmes. Tādēļ var apstrīdēt Aleksandra Grīna romānā *Dvēseļu putenis* sniegto bermontiādes laika raksturojumu: «Latvieši nervozi, ar izmisuma mirdzumu acīs, un ik pie katra granātsprādziena viņiem saknibjas lūpas.

Žīdi vēl kustīgāki kā vienmēr, un deguni tiem, kā liekas, ošņā gaisu. Un krievu ļaudīm sejas, acis atspīdējās prieka pilns miers. Klausīdamies granātu gaudojienos un ložmetēju troksnī, kas atnāk no Daugavas, krievi met krustus, saka: «*Spasi, Gospoži, luģi tvojā!*» Un var manīt, ka viņi aizlūdz par saviem Pārdaugavā kopā ar vāciešiem jau saņākušajiem tautas brāļiem, gaida to lielo acumirkli, kad Rīgas ielās atkal zaigos krievu virsnieku zeltītie uzpleči.»⁴

Ir pieņemts uzskatīt, ka Bermonta Rietumu brīvprātīgo armijas sakāve kļuva par pagrieziena līdz šim «vienaldzīgo» cittauteišu apziņā, pieauga to lojalitāte Latvijas valstij un ticība Latvijas Pagaidu valdības spējam. Šāds apgalvojums tikai daļēji atbilst patiesībai. Baltā kustība Krievijā 1919. gada nogalē cieta sakāvi, un Pilsoņu karā iestājās lūzums, taču karš vēl nebija beidzies, nebija atsināts arī turpmākais Krievijas liktenis. Visnotaļ aptuveni pavērsiena iezīmes vietējo krievu iedzīvotāju nostājā par labu Latvijas valstij izveidojās 1921. gada sākumā, kad kļuva skaidrs, ka lielinieki Pilsoņu karā ir uzvarējuši. Taisnības labad jāpiebilst, ka ģenerāļa Pjotra Vrangeļa spēku sakāve 1920. gadā kļuva par lūzuma punktu arī Antantes valstu attieksmē pret Latvijas atzīšanu *de iure*, ko līdz tam rietumvalstis vilcinājās darīt.

Tomēr apgalvot, ka 20. gadu sākumā krievu iedzīvotāju attieksmē pret Latvijas valsti notika straujš lojalitātes pagrieziens, nav pamata. Krievu politiskie emigranti lielākoties šķērsoja Latviju ceļā uz Rietumeiropas valstīm vai ASV, bet daļa no tiem, kuri apmetās Latvijā, dzīvoja neskaidrībā un gaidīja Pilsoņu kara atsākšanos. Pakāpeniski norisinājās arī integrācijas process, kurā veiksmīgāk par citiem iesaistījās veccticībnieki, kas jau bija dzīvojuši Latvijas teritorijā vismaz pārsimt gadus, bija zemes īpašnieki un baudīja dažādas pilsoniskās, reliģiskās un kultūras dzīves priekšrocības Latvijas Republikā. ■

¹ Н. Бордонос. Русская общественность в Латвии. Рига: Маяк, 1922. С. 3.

² В. Никонов. Резекне перед третьим пришествием: очерки по истории города от февральского государственного переворота 1917 года в России до окончания Второй мировой войны. Рēzekne: Nacionālo un reliģisko kultūru pētniecības centrs, 2018. С. 54.

³ Ē. Jēkabsons. Krievijas Ziemeļrietumu (Nikolaja Judeniča) armijas pārstāvniecība Rīgā 1919. gada augustā—decembrī: Bermonta akcijas konteksts. No: Latvijas Kara muzeja gada grāmata XVI. Rīga: LKM, 2015. 89. lpp.

⁴ A. Grīns. *Dvēseļu putenis*. Rīga: Liesma, 1990. 731. lpp.

Raksts tapis projekta *Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos* ietvaros. VPP-IZM-2018/1-0018